

BİLEŞİK SÖZCÜKLERİN YAZIMINDA BİLİMSEL ÖLÇÜTLER SORUNU VE BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ*

Question of Scientific Criteria for Spelling Compounds and a Solution Proposal

Turgay SEBZECİOĞLU**

Dil Araştırmaları, Bahar 2018/22: 135-158

Öz: Bu çalışmada, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'nda (2012) bileşiklerin yazımı için ortaya konan kurallar sorgulanmış ve bunların gerekçeleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Ardından, yalnızca dilin söz varlığında bulunan değil dilde gelecekte ortaya çıkacak potansiyel bileşikleri de içine alan kapsayıcı ve sınanabilir ölçütlerin ortaya konması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, doğası gereği her zaman tartışmalı olan anlambilimsel ölçütlere dayalı açıklamalar (“anlam değişimi”, “anlam kaybı” vb.) yerine, sınanabilir olma niteliği daha yüksek olan dilbilgisel ölçütler üzerinde durulması gerektiği savlanmıştır. Bu temel üzerinde bazı dilbilgisel ölçütlerin sunumu yapılmış ve bunların ne oranda açıklayıcı ve kanıtlanabilir olduğuna ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Söz konusu amaçlar doğrultusunda, sırasıyla; bileşik sözcüğün tanımı, bileşik sözcüğü oluşturan yapılar üzerinde durulduktan sonra *Yazım Kılavuzu*'nda bileşiklerin yazımı ile ortaya konan ölçütler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapılmış, ardından bileşiklerin yazımında daha az tartışmalı kurallar ortaya çıkaracağı varsaydığımız dilbilgisel kodlamalar, örnekler üzerinden ele alınmıştır. *Sonuç* bölümünde, bileşik sözcüklerin yazımı ile ilgili *Yazım Kılavuzu*'nda ve alanyazında ortaya konan açıklamalar ve görüşleri de göz önünde bulundurarak öneri niteliğinde bazı çıkarımlara ve bir çözüm önerisine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, bileşik sözcük, yazım kılavuzu, anlambilimsel ölçüt, dilbilgisel ölçüt.

Abstract: In this study, the rules established for spelling compounds in the *Yazım Kılavuzu* (2012) of Turkish Language Institution are inquired, and it is tried to comprehend the reasons entailing the rules. Then, it is emphasized the necessity to establish criteria that are testable and inclusive to the extent that those criteria are able to involve not only the words within vocabulary but also those to be coined in the future. In this context, it is hypothesized that the grammatical criteria that are more highly testable should be pointed out instead of semantic criteria based explanations (*semantic change, loss* etc.). In this direction, certain grammatical criteria about spelling compounds are presented, and an assessment related to the extent to which those can deliver explanatory and provable criteria is done. For those aims, a critical assessment of the criteria put forward by the *Yazım Kılavuzu* about spelling

* Bu makale, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Türk Dil Kurumu öncülüğünde başlatılan 2017 Türk Dili Yılı çalışmaları çerçevesinde 19-20 Aralık 2017 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde “Türkçenin Yazım Sorunları Çalışma Toplantısı”nda sunulan bildirinin genişletilmiş biçimidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Turgay SEBZECİOĞLU, Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, Mersin/TÜRKİYE, sebzecioglu@yahoo.com. Gönderim Tarihi 27.02.2018 / Kabul Tarihi: 05.04.2018

compounds is done. Later on, the grammatical coding that is supposed to result in less controversial rules on spelling compounds is addressed. In the *Conclusion* section, taking into consideration the opinions about spelling compounds in the *Yazım Kılavuzu* and literature, a solution proposal is covered.

Keywords: Turkish, compound word, spelling book, semantic criterion, grammatical criterion.

1. Giriş

Bileştirme (compounding), birçok dilde olduğu gibi Türkçede de yaygın *sözcük oluşturma* (word-formation) yöntemlerinden biridir. Dünya dilleri üzerine yapılan çalışmalarda olduğu gibi tartişmalar ve farklı görüşler barındıran “bileşik sözcüklerin yazımı” ise, Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda da yaygın bir tartişma konusu olmuştur.

Bu çalışmada, Türk Dil Kurumunun (bundan sonra TDK) *Yazım Kılavuzu*’nda (2012) bileşiklerin yazımı için ortaya konan kurallar sorgulanmış ve kuralları ortaya çıkaran gerekçeler kılavuzda belirtilmediği hâlde anlaşılmaya çalışılmıştır. Ardından, yalnızca dilin söz varlığında bulunan değil dilde gelecekte ortaya çıkacak potansiyel bileşikleri de içine alan kapsayıcı, sınanabilir ve gerekçesi açık olan ölçütlerin ortaya konması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, doğası gereği her zaman tartişmalı olan anlambilimsel ölçütlere dayalı açıklamalar (“anlam değişimi”, “anlam kaybı”, “benzetme”, “sözcüklerin birbirine yaklaşması” vb.) yerine, sınanabilir olma niteliği daha yüksek olan biçimbirimsel kodlamalara dayalı dilbilgisel ölçütler üzerinde durulması gerektiği savlanmıştır. Bu savın somut yansımasını görebilmek amacıyla, bileşiklerin yazımına ilişkin bazı dilbilgisel ölçütlerin sunumu yapılmış ve bunların ne oranda açıklayıcı ve kanıtlanabilir ölçütler olabildiğine ilişkin örnekler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Yazım Kılavuzu’nda (bundan sonra YK) yer alan “gelenekselleşmiş yazım biçimleri”, “kalıplaşmış birleşik kelimeler” ibarelerinin güçlü kanıtları için yazılı ve sözlü metinlerden oluşan geniş bir bütünceden (“derlem”) yararlanılması gerektiği, bu çalışmada altı çizilen noktalardan biri olmuştur. Gerçekte, bir yazım kılavuzunun, baştan sona *bütünce temelli* (corpus- based) bir çalışmanın içerisinde oluşturulması gerekmektedir. YK’nin bizce en temel eksikliklerinden biri budur. Bütünce temelli hazırlanmış bir yazım kılavuzunun daha anlaşılır olacağını ve dolayısıyla daha az tartişmalı yönlerinin bulunacağını varsayabiliriz. Öte yandan, iyi bir yazım kılavuzu hazırlamanın yazı dilinde ortaklık ve anlaşılabilirliği sağlayacağı doğruysa da dilin dizgesel varlığını sürdürmesi adına birinci dereceden bir öneme sahip olduğu söylenemez. Bundan dolayı, sıkça duyduğumuz “Türkçenin yok olmaması ve gelecek nesillere taşınması için mutlak surette iyi bir yazım kılavuzu hazırlanmalıdır” söylemi bütünüyle yanlış olmasa da kanıtlanabilir bir gerçeklik taşımamaktadır.

Çalışmanın yukarıda belirtilen amaçları doğrultusunda, çalışmayı oluşturan ana başlıklarda sırasıyla; bileşik sözcüğün tanımı, bileşik sözcüğü oluşturan yapılar üzerinde durulduktan sonra YK’de bileşiklerin yazımı ile ortaya konan ölçütler

üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapılmış, ardından bileşiklerin yazımında daha az tartışmalı kurallar ortaya çıkaracağını varsaydığımız dilbilgisel kodlamalar, örnekler üzerinden ele alınmıştır. *Sonuç ve Öneriler* bölümünde ise, bileşik sözcüklerin yazımı ile ilgili YK'de ve alanyazında ortaya konan açıklama ve görüşleri de göz önünde bulundurarak öneri niteliğinde bazı değerlendirmelere ve bileşik sözcüklerin yazımı ile ilgili iki çözüm önerisine yer verilmiştir.

2. Bileşik Sözcük, Türleri ve Yazımı Üzerine Görüşler

2.1. Bileşik Sözcük

Bileştirme, dillerin yaygın olarak kullandığı sözcük oluşturma süreçlerinden biridir. Korkmaz, bileşiklerin yazımı ile ilgili tartışmaların bileşiğin ne olduğuna ilişkin görüş farklılıklarına dayandığını belirtmektedir (1994: 180). Buna karşın, birçok bileşik sözcük tanımına bakıldığında YK'de yapılan tanımdan pek de farklı olmadığı görülmektedir: “Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, isnat grupları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik kelime olurlar” (TDK 2012: 18).

YK'de yer alan “yeni bir kavram karşıladıklarında” ibaresi, Göğüş'un (1963) bileşikleri tanımlayan “kalıplaşmış yeni bir tek kavram bildirmeye başlar”, “anlamca kaynaşma meydana gelip yeni bir anlam bildirir” ibarelerinin bir benzeridir. Anlam yitimi (“mana kaybı”), Zeynalov'a (1986) göre bileşiği öbekten ayırdığı gibi aynı zamanda sözlükselleşmenin de itici gücüdür (s. 456). Fabb'ın (1998: 66), belirttiği bileşiklerdeki “tahmin edilemezlik” de bileşiklerdeki anlam yitiminin farklı bir bakış açısıyla ifadesidir. Vardar, bileşik sözcüğü “İki ya da daha çok sözlükbirimin kaynaşmış kalıplaşmasıyla oluşan ve anlamlı bir tek birim işlevi gören öge” biçiminde tanımlarken (1998: 47), Tekin bu tanımları ilk bölümünü “iki ya da daha çok sözcüğün dilin sözdizimi kurallarına uygun ya da aykırı olarak kaynaşmış kalıplaşmasıyla...” biçiminde genişletmenin tanıma açıklık getirmek bakımından daha uygun olacağını düşünmektedir (1990: 1). Tekin'in tanıma eklediğini biraz daha açarsak, belirtisiz ad öbeğinde iyelik ekinin öbekte bulunma zorunluluğuna dayanarak, düşmesini (*süt + anne-si > süt + anne > sütanne vb.*) “aykırı”, yani “sözdizim dışı” olarak değerlendirmektedir (1990: 4). Bizce ek düşmesi gibi yaygın olmasa da dilde örnekleriyle var olan dilbilgisel süreçleri “sözdizim dışı” olarak adlandırmak doğru olmayacaktır. Onları da, henüz “aykırı” gözükseler de dil dizgesinin bir parçası olarak düşünmek gerekir.

Bileşik sözcüklerle ilgili genelgeçer tanımlar, bileşiklerle ilgili birçok çözümlenmeye dayanak olacak şu soruya yanıt vermiyor: *Öbeklerin kalıplaşarak yeni bir kavramı karşıladığını nasıl anlarız?* Gerçekte bileşik sözcüğün ne olduğu ve bileşik sözcüklerin yazımı ile ilgili tartışma ve sıkıntılar bu soruya açık bir yanıt verilememiş olmasındandır. Tekin, söz konusu güçlüğü bileşiklerin yazımına geldiğinde daha da arttığını söylemektedir (1990: 1).

Öbekte bileşiğin birbirinden ayrılan yönlerini vurgulayan açıklamalar genellikle anlambilim düzlemindedir. Sözgelimi, Sinanoğlu (1958), her bir sözcüğün kendi

anlamını koruduğu için *dil + bilgi-si* yapısının *bahçe kapısı*, *insan hâli* gibi bir öbek olduğunu, bundan dolayı da bileşik bir sözcük sayılamayacağını; buna karşın, bir süs bitkisi olan *tavşan + kulağ-ı* öbeğindeki her bir sözcüğün kendi anlamlarını ve birbirleriyle olan ilintilerini yitirerek yeni bir kavramı karşıladığını, dolayısıyla bileşik sayılabileceğini belirtmektedir. Bileşikteki her sözcüğün birbiriyle ilişkisinin kalmadığı bu tür bileşiklere *dışmerkezli* (exocentric) bileşik adı verilmektedir. Başsız bileşik olarak da bilinen bu sözcüklerin anlamlarında “şeffaflık” yoktur (bk. Fabb 1998; Sarı 2016). Dede (1982), *sözde-adsıl bileşikler* (pseudo-nominal compounds) adını verdiği bu tür sözcüklerin bağlam ya da dinleyicinin ön bilgisi olmadan anlaşılamayacağını belirtmekte, ilgi tümceciğinden eksiltilecek oluştuğunu savlamaktadır: *sandık için işlenen cinayet > sandık cinayeti* gibi. *öğle yemeği* gibi *gerçek-adsıl bileşikler* (true nominal compounds) anlambilimsel olarak kestirilebilir sözcüklerdir. Sözelimi “sandık cinayeti” gibi bir *sözde-adsıl bileşik*te bağlam bilinmediğinde bulanık bir anlam söz konusudur. “Cinayet sandıkta mı işlenmiştir, sandıkla mı işlenmiştir, sandık için mi işlenmiştir, yoksa Sandık Köyü’nde mi işlenmiştir?” soruları ön bilgi olmadan çözümlenemez durmaktadır. Uzun (1990), Dede’nin (1982) bu ayrımının sorunlu birkaç nokta içerdiğini düşünmektedir. İlki, gerçek-adsıl bileşiklerin de eksiltme içerebileceği (*öğle zamanı-yenen yemek > öğle yemeği*), ikincisi ise gerçek-adsıl bileşiklerin de bağlam bağımlı özellikler sergileyebileceğidir. Sözelimi, *tabanca çivisi* tabanca biçiminde olan çivi midir, yoksa tabanca ile kullanılan bir çivi midir? (Uzun 1990: 16-17).

Bileşiği öbekten ayırmak için “vurgu”, “ek alma” gibi özelliklere de bakılması gerektiğini söyleyen Demircan (1978), anlambilimsel düzlemde, bir ad öbeğindeki anlamın sözcüklerinin toplamı olduğunu (*güncel + sorun > güncel sorun, çocuk + oyuncak-ı > çocuk oyuncakı*), öbeğin anlamı üyelerinin anlamları toplamından uzaklaşınca da öbeğin bileşik sözcüğe dönüştüğünü belirtmektedir. Örneğin, bir ad öbeği olan *çocuk oyuncak-ı* “çocuklara özgü oyuncak” anlamından sıyrılarak “önem verilecek değerde olmayan” veya “kolay iş” anlamlarına geldiğinde bileşik sözcük adını almaktadır. Demircan’a göre bir birliğin bileşik sözcük olması, bir anlamda onun *sözlükselleşmesidir* (lexicalization). Buna göre bir öbek *sözdizimsel*, bileşikse *sözlüksel* bir birimdir (Demircan 1978: 265-266; Sarı 2016: 200). Bileşiği oluşturan sözcükler *dağ keçisi* örneğinde olduğu gibi her zaman için kendi gönderimsel anlamlarını yitirmezler. Bundan dolayı, yalnızca anlambilimsel düzleme ait ölçütlerle öbeklerle bileşiği birbirinden ayırmak hemen hemen imkânsız gibidir.

2.2. Bileşik Sözcüklerin Yapısı

Bileşik sözcükler, ağırlıklı olarak dilin mevcut öbek yapıları üzerinden ortaya çıkmaktadır. Ancak, Fabb’ın da belirttiği gibi, İngilizce *killjoy* (gıcık, oyunbozan) sözcüğünde görüldüğü üzere bazı bileşiklerin başı olmayabilir (1998: 70). Bu da gösteriyor ki, *ana + baba, kapı + kaçtı* örneklerinde olduğu gibi bileşiklerin oluşumu her zaman için öbek yapı kurallarına göre gerçekleşmez. Türkçede bileşikler yapısal olarak şu biçimlerde gerçekleşmektedir.

- (1) a. belirtili ad öbeği
 a1. belirtili ad öbeği (tümleç + baş)
 a1.1. *mal-ın göz-ü, söz-ün kısa-sı, gün-ün adam-ı, iş-i-nin er-i*
 a1.2. *Kadı-~~mın~~ köy-ü > Kadıköy, anne-m-in anne-si > anneanne* (bk. Göğüş 1963: 250)
 a2. belirtili ad öbeği (baş + tümleç)
 a2.1. *zama-nın çoğ-u > yer değiştirme → çoğ-u zama-~~mın~~ > çoğu zaman* (bk. Göğüş 1963: 250)
 b. belirtisiz ad öbeği
 b1. *deve kuş-u, keçiboynuz-u* (bitki)
 b2. *başörtü-sü > başörtü, oto + yol-~~tu~~ > otoyol*
 b3. *Bakan-lar kurul-u* (bk. Kırkıcı)
 c. takısız ad öbeği
 c1. *Tahtaköy, Taşköprü*
 ç. tümleci sıfat olan ad öbeği
 ç1. *kuru incir, kababurun* (balık)
 d. sıfat öbeği
 d1. *[bağr-ıkara]_{SIFAT ÖBEĞİ} (insan), [baş-ı boş]_{SIFAT ÖBEĞİ} (çocuklar), [baş-ı bozuk]_{SIFAT ÖBEĞİ} (askerler)*
 d2. *pek iyi*
 d3. *tokgöz-lü (AÖ)*
 e. ilgeç öbeği
 e1. *sabah-a doğru*
 f. belirteç öbeği
 f1. *az sonra*
 g. eylem öbeği (ad + yardımcı eylem)
 g1. *arz et-, kaybol-*
 ğ. yineleme (“ikileme”) öbeği
 ğ1. *teker teker, kara kuru*
 ğ2. *şuna buna, ötede beride*
 ğ3. *apaçık, masmavi*
 h. sözcük + sözcük
 h1. *ata + Türk > Atatürk*
 1. tümce
 11. *kuş + konmaz, vatan + sever, hünkâr + beğendi, imam + bayıldı, zıp + çıktı*
 1. tümce + tümce
 11. *de-di + ko-du > dedikodu, kap-tı + kaç-tı > kaptıkaçtı, uy-ur + gez + er > uyurgezer*

İşini iyi yapan becerikli kişi anlamındaki *işinin eri* bileşiği *Güncel Türkçe Sözlük* ve YK’de yer almamakta, aynı anlama gelen *iş eri* bileşiği bulunmaktadır. Bu bileşikler üzerine yapılan sıklık sayımı *işinin eri* lehine çıkabilir. Sözgelimi, sezgisel

olarak “Can işinin eridir” tümcesi “Can iş eridir” kullanımından daha kabul edilebilir durmaktadır. Büyük olasılıkla, her iki bileşiğin de sözlük ve kılavuzda yer alması daha doğru olacaktır. (1)’de yer alan *sözcük + sözcük, tümce + tümce* yapıları için Sarı (2016), bileşiği oluşturan sözcüklerin eşdeğer olmasına dayanarak *eşmerkezli bileşik* (coordinate compound) denmesinin uygun olacağını söylemektedir.

Türkçede en fazla bileşik üreten yapının tahminen adlardan oluşanlar olduğunu varsaysak bile kabul edilebilir bir sonuca ulaşmak için geniş bir bütüncenin çıktısındaki istatistik değerlere bakmak gerekmektedir.

2.3. Bileşik Sözcüğün Yazımı

2.3.1. Yazım Kılavuzu’nda Bileşiklerin Yazımı Açısından Açıklama Gerektiren Bazı Kurallar

Bu bölümde YK’de bileşiklerin ne zaman bitişik ya da ayrı yazılacağına ilişkin ortaya konan kurallardan özellikle açıklama gerektiren bazılarını değinilmiştir. Nedenleri belirtilmiş kurallar dil öğretiminde akılda kalıcılığı artıracak gibi öğrencilerin kuralları bilişsel düzlemde kavrayabilmesini de sağlayacaktır. Nedenleri açıklanmış kurallar, yazım konusunda süregelen birçok tartışmayı belki de daha uzlaşmacı bir zemine taşıyacaktır.

2.3.1.1. YK’de “Bileşiklerin İkinci Sözcüğü Anlam Değişimine Uğradığında Bitişik Yazılır” Kuralı

YK’de ve genel olarak bileşiklerle ilgili çalışmalarda anlambilimin temel ölçütlerden biri olduğu sıkça kullanılan “anlam kaynaşması”, “anlam değişimi”, “sözcüklerde anlam yitimi”, “kalıplaşma” sözlerinden anlaşılabilir. Dil uzmanları, her bileşikte bileşenlerin kendi öz anlamlarını yitirme ve kalıplaşma derecelerinin aynı olmadığını belirterek üç aşamalı bir değişim olduğundan söz etmişlerdir: (i) bileşenleri öz anlamlarıyla kullanılanlar (“bilirkişi”, “orta halli”, “odun kömürü”), (ii) bileşenlerinin biri öz anlamını yitirmiş olanlar (“arı kuşu”, “kına çiçeği”, “gözbebeği”), (iii) bileşenlerinin her ikisi öz anlamlarını yitirmiş olanlar (“hanımelî”, “şeytanarabası”, “tekesakalı”) (bk. Korkmaz 1994; Özkan 1996; Göğüş 1963).

Bileşikteki sözcüklerin anlam yitimine odaklı derecelenme görünüşleri, YK’de bileşiklerin yazımını belirleyen bir ölçüt olarak kullanılmıştır. YK (TDK 2012: 18), sözcüklerden her ikisi veya ikincisi birleşme sırasında anlam değişimine uğradığında bitişik, uğramadığında ise ayrı yazılır, kuralını ortaya koymaktadır. *kızılkanat* (kırmızı yüzgeçli bir balık türü) bileşiğinin yalnızca ikincisi anlam değişimine uğradığı için bitişik, *avize ağacı* (bir süs ağacı) bileşiğinde ise ikinci sözcük anlam değişimine uğramadığı için ayrı yazılmıştır. Korkmaz, birinci ya da ikinci sözcük ayrımı yapmadan “bileşiği oluşturan sözcüklerden biri ya da tamamı anlam değiştirdiğinde bileşik sözcükler bitişik yazılır” ölçütünü ortaya koyar (1994: 184). Özkan (1996) da Korkmaz (1994) gibi bileşiklerin kalıplaşma derecelerinden söz ederken birinci ya da ikinci sözcük ayrımı yapmaz. Benzer bir biçimde Göğüş (1963), bileşikteki sözcüklerin anlam yitiminden söz ederken birinci veya ikinci sözcük gibi bir ayrım üzerinde hiç

durmamıştır (1963: 246). Böylesi bir yaklaşım kendi içerisinde daha tutarlı ve anlaşılır görünmektedir. Gerçekten de ilk sözcüğün anlam değişimine uğradığı *at + kestanesi*, *atlı + karınca*, *deve + kuşu*, *hanım + böceği*, *serçe + parmak*, *tespih + böceği*, *balık + adam*, *köpek + dişi* gibi bileşikler bulunmakta ve bunlar YK’de ayrı yazılmaktadır. Buna karşın YK’de, neden ikinci sözcüğün bitişik veya ayrı yazımda ölçü olarak ele alındığına ilişkin herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Türkçe öbek diziliminde temel üyelerin (yani *baş* olan sözcüklerin) sağda bulunması (*beyaz + elbise*_{BAS} = *Ad Öbeği*, *insan + gibi*_{BAS} = *İlgeç Öbeği*, *seni sev-*_{BAS} = *Eylem Öbeği*) TDK’nın kılavuzda ikinci sözcük odaklı böyle bir kural koymasında etkili olmuş olabilir. Eğer öyleyse bunun kılavuzda açıkça belirtilmesi hem öğreticiler hem de öğrenciler açısından yararlı olacaktır.

YK’de, sözcüklerden her ikisi veya ikincisi birleşme sırasında anlam değişimine uğradığında bitişik, uğramadığında ise ayrı yazılır, kuralıyla çelişen örnekler bulunmaktadır. Sözgelimi, *yeşil + biber* bileşiğinin ikinci sözcüğü olan *biber* anlam değişmesine uğramadığı hâlde bitişik yazılmıştır (*yeşilbiber*). Yine *adam + otu*, *adam + kökü*, *ay + çiçeği*, *ak + ağaç*, *akça + ağaç*, *kızıl + ağaç* bileşikleri bitişik yazılmıştır.

2.3.1.2. YK’de “Sözcüklerin Her ikisi de Anlam Değişimine Uğrayan Bileşik Sözcükler Bitişik Yazılır” Kuralı

Yazım Kılavuzu (TDK 2012: 18), “sözcüklerden her ikisi veya ikincisi birleşme sırasında anlam değişimine uğradığında bitişik, uğramadığında ise ayrı yazılır” kuralını ortaya koymaktadır. Bu ölçütün YK’deki uygulamasına ilişkin çelişkili örnekler bulunmaktadır. Sözgelimi, *dik + başlı* bileşiği YK’de bitişik yazılırken (*dikbaşlı*) karşıt anlamlısı olan *yumuşak + başlı* bileşiği ayrı yazılmaktadır (*yumuşak başlı*). Her ikisi de anlam değişimine uğradığı hâlde *yumuşak + karın bileşiği* YK’de ayrı yazılmıştır (*yumuşak karın*). *tok + gözlü* bileşiği bitişik (*tokgözlü*), *dar + kafalı* ise ayrı yazılmıştır (*dar kafalı*). YK’de *alış + veriş* bileşiği bitiş yazılmışken (*alışveriş*) *değiş + tokuş* bileşiği ayrı yazılmıştır (*değiş tokuş*). Yine YK’de (TDK 2012: 23), “benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla oluşturulan bileşik sözcükler ayrı yazılır ölçütü, herhangi bir gerekçe gösterilmediği için, sözcüklerden her ikisi veya ikincisi birleşme sırasında anlam değişimine uğradığında bitişik yazılır” ölçütüyle çelişmektedir: *çetin ceviz*, *eski tüfek* vb. Oysaki benzetme ilişkisi YK’de bitişik yazılan birçok bileşik sözcükte görülmektedir.

2.3.1.3. YK’de Renk Adlarının Yazımı ile İlgili Kurallar

Yazım Kılavuzu (TDK 2012: 19), *vişneçürüğü*, *balköpüğü* gibi her iki sözcüğün anlam değişimine uğradığı bileşiklerin bitişik yazılması gerektiğini söylerken renk sözcüğü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır kuralını getirmektedir: *bal rengi*, *gece mavisini*. Burada da, büyük olasılıkla, “sözcüklerden her ikisi veya ikincisi birleşme sırasında anlam değişimine uğramadığında ayrı yazılır” kuralı işletilmektedir. Ancak, daha önce de söz edildiği gibi (bk. §2.3.1.1. YK’de “Bileşiklerin İkinci Sözcüğü Anlam Değişimine Uğradığında

Bitişik Yazılır” Kuralı), neden ikinci sözcüğün bitişik veya ayrı yazımda ölçü olarak ele alındığına ilişkin herhangi bir açıklama YK’de yer almamaktadır. En azından renk adlarıyla ilgili “renk sözcüğü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır” kuralının yine ikinci sözcükle ilgili bir kural olduğu söylenerek okurlar adına akılda kalıcılık ve tutarlılık sağlanabilir. Bu yaklaşım aynı zamanda gereksiz kural enflasyonunu da önlemiş olacaktır. Ayrıca, YK’de (TDK 2012) renk adlarıyla ilgili kafa karıştırıcı ve çelişkili birçok yazım bulunmaktadır.

- (2) a. *Kırmızı*
 a1. kırmızılahana, kırmızıturp
 a2. kırmızı et, kırmızı kart
 b. *beyaz*
 b1. beyazsinek
 b2. beyaz peynir
 c. *yeşil*
 c1. yeşilçekirge, yeşilzeytin
 c2. yeşil ışık, yeşil saha
 ç1. *kara*
 ç1. karaborsa
 ç2. kara pazar

(2)’deki örnekler yorumlanmaya çalışılsa bile *kırmızı + et* bileşiğinin neden YK’de ayrı yazılmışken *kırmızı + lahana*, *kara + lahana*, *beyaz + sinek*, *yeşil + zeytin* bileşiklerinin bitişik yazıldığını anlamak güçtür.

2.3.1.4. YK’de Bileşiklerin Yazımında *alt*, *üst*, *üzeri* Sözcüklerinin *dış*, *iç* ve *sıra* Sözcüklerinden Farkı

Yazım Kılavuzu (TDK 2012: 19), somut olarak yer bildirmeyen *alt*, *üst*, *üzeri* sözcüklerinin sona getirilmesiyle kurulan bileşik sözcüklerin bitişik yazılması gerektiğini söylemektedir: *gözaltı* (“gözetim”), *binçaltı*, *gerçeküstü*, *akşamüzeri*. Bu sözcüklerden *alt* ve *üst* somut olarak yer bildiriyorsa bileşik oluşturduğu sözcükten ayrı yazılır: *göz altı*, *deri altı*, *böbrek üstü*. Buna karşın YK’de *dış*, *iç* ve *sıra* sözcükleriyle oluşturulan bileşiklerin ayrı yazılması gerektiği ayrı bir kurala bağlanmıştır: *çağ dışı*, *hafta içi* (TDK 2012: 24). Bu yönergelerde *alt*, *üst* ve *üzeri* sözcüklerinin bitişik ya da ayrı yazılması “somut olarak yer belirtmek” değişkenine (“parametre”) bağlanmışken *dış*, *iç* ve *sıra* sözcüklerinin hiçbir değişkene bağlanmaması oldukça çelişkili durmaktadır. YK’de bu çelişkiyi anlayabilecek açıklamalar bulunmamaktadır. Bu kuralları göz önünde bulundurarak bazı bileşik sözcükler üzerinde düşünüldüğünde örtüşmeyen yazımların söz konusu olduğu görülmektedir. Sözelimi, ruh bilimi alanına ait *binçaltı* sözcüğü bitişik yazılırken aynı alana ait *binç dışı* ve *irade dışı* sözcüklerinin ayrı yazılmasını YK’deki kurullarla açıklayabilmek pek mümkün görünmemektedir. *alt* sözcüğü *deri + altı* bileşiğinde ayrı yazılırken (*dil altı*) *dil + altı* bileşiğinde artık bir ilaç türünü gösterdiği için olsa gerek bitişik yazılmıştır. Buna karşın, *dil + altı* bileşiğinin daha çok *dil + altı + ilacı*, *dil + altı + hapı*, *dil + altı + tableti* kullanımları yaygındır. TDK’nın *İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü*’nde

(TDK 2017) *dilaltı* biçimi tek başına değil *dilaltı tableti* biçiminde yer almaktadır. “Gizli ve yasa dışı; alışılmışın dışında olan, ayrı” anlamındaki *yer + altı* bileşiği YK’de bitişik verilirken (*yeraltı*) “yerin yüzeyi altındaki bölümü” anlamındaki *yer + altı* bileşiği ayrı yazılmıştır (*yer altı*). Buna karşın “gerekli koşullar oluşturulmadan çalışan iş yeri” anlamındaki *merdiven + altı* bileşiği ayrı yazılmıştır (*merdiven altı*). Oysaki *merdiven + altı* yer altı sözcüğü kadar mecaz bir anlam taşımaktadır. Eğer *yeraltı* bitişik yazılıyorsa tanımı verilen *merdiven + altı* bileşiğinin de bitişik yazılması gerekir. YK’de ayrı yazılan *olağan + dışı* sözcüğüyle benzer bir anlama sahip olan *olağan + üstü* bileşiği bitişik yazılmaktadır.

İlk sözcük olma açısından ise *alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift* sözcüklerinin başta bulunduğu sözcüklerin ayrı yazılması gerektiği herhangi bir koşula bağlanmadan belirtilmiştir: (TDK 2012: 24). Oysaki YK’de “öncü” anlamındaki *ön + ayak* bileşiği bitişik yazılırken (*önayak*) “hayvanlarda vücudun önünde bulunan ayaklardan her biri” anlamındaki *ön + ayak* bileşiği ayrı yazılmıştır (*ön ayak*). Yine, “bir bölgeyi çevreleyen ve onunla ekonomik ve toplumsal etkileşim içinde bulunan bölge, hinterland” anlamındaki *arka + bahçe* bileşiği YK’de belirtilen kuralın aksine bitişik yazılmıştır (*arkabahçe*). YK’de *üst tarafı* bileşiğinin ilk sözcüğü *üst* olduğu için ayrı yazılmıştır; ancak, *taraf* sözcüğü anlam değişimine uğramıştır. Bu noktada YK’de yer alan “anlam değişimi” ölçütünü zorlayan bir yazım olarak durmaktadır. Bir yazım kılavuzunun belirttiği kurallar, dilin sözlüğünde yer alacak olası sözcükleri de hesap etmelidir. Sözgelimi, *Güncel Türkçe Sözlük*’te henüz yer almayan *üst + akıl* bileşiği bitişik mi yoksa ayrı mı yazılacak? Ayrı yazılacaksa neden benzetme, eğretileme gibi anlam değişimleri göz ardı edilsin? Bitişik yazılacaksa YK’de yer alan “ilk sözcük olma açısından ise *alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift* sözcüklerinin başta bulunduğu bileşikler ayrı yazılır” kuralıyla çelişmez mi?

YK’de *ön* sözcüğü ile oluşturulan *ön + yargı* bileşiği ayrı yazılırken (*ön yargı*) *ön + görü* ve *ön + sezi* bileşikler bitişik yazılmıştır (*öngörü, önsezi*). Yine bilişsel alana ait *iç + görü* bileşiği de bitişik yazılmıştır (*içgörü*). *Ana* sözcüğünün başta olduğu *ana + para, ana + yasa* bileşikler bitişik yazılmıştır (*anapara, anayasa*). *Anayasa* bileşiğinin bitişik yazılması yazım geleneği, kalıplaşma gibi gerekçelere dayandırılrsa bile *anapara* bileşiğinin *ana + yurt, ana + fikir* gibi ayrı yazılan bileşiklerden yazım geleneği açısından ayrılan yönünün neler olduğu YK’de açık değildir. *Orta* sözcüğünün başa getirilmesiyle oluşturulan bileşiklerde *orta + öğrenim* bitişik yazılırken (*ortaöğrenim*) *zorunlu + öğrenim, öz + öğrenim* bileşikler ayrı yazılmıştır (*zorunlu öğrenim, öz öğrenim*). Bütün bu çelişkili yazımlar ortaya konan ölçütü sorgulanır bir hâle getirmekte ve uygulanabilirlik açısından zayıflatmaktadır. YK’de *ön, ana, öz* gibi sözcüklerin başta bulunduğu bileşiklerin ayrı yazılması gerektiği kuralını yıkan örneklerin yer alması, bu tür sözcüklerde görülen bir tür *önek* (prefix) işleviyle de ilişkilidir. Bu tür sözcüklerin önekleşmeye benzer bir sürecin içerisinde olması “Türkçe öneklere sahip bir dildir” gibi bir çıkarımı elbette desteklemez; ancak bu, bu sözcüklerin bir önekmiş gibi kullanıldığı gerçeğini de göz ardı etmemizi gerektirmez. Yüceol Özen, bu tür sözcüklere şimdilik önek demenin mümkün olmadığını ama

“önekimsi” demek için de gerekli koşulların oluştuğunu söylemektedir. Önekleşme eğiliminin en belirgin durumlarından biri, dil kullanıcılarının *baş, ana, öz* gibi bu tür sözcükleri bitişik yazma eğiliminde olmasıdır (2014: 756).

Buraya kadar olan açıklamaları özetlersek, Yüceol Özezen’in (2014) de belirttiği gibi YK’de *alt, üst* sözcüklerinin ad öbeğinde sıfat olarak kullanıldığı durumlarda ayrı (bk. TDK 2012: 24) ad öbeğinin başı olduğunda bitişik yazılması (TDK 2012: 19) yönergeleri için anlaşılır bir gerekçe bulunmamaktadır. Yine, *alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift* sözcüklerinin başta bulunduğu sözcüklerin ayrı yazılması gerekirken (bk. TDK 2012: 24), *baş* sözcüğünün sıfat olduğu (*başeser, başçavuş* vb.) ve hatta ad öbeğinin kurucu üyesi olduğu (*aşçıbaşı, onbaşı* vb.) durumlarda bile birleştiği sözcükle bitişik yazılması (bk. TDK 2012: 20) anlaşılır değildir.

Öte yandan, Yüceol Özezen (2014), Türkçede yalnızca bir önekleşme değil sonekleşme sürecinin de gözlendiğini belirtmektedir. Yüceol Özezen’e göre, YK’de yönerge olarak verilen “somut olarak yer bildirmeyen *alt, üst* ve *üzeri* sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik kelimeler” (TDK 2012: 19), “bir topluluğun yöneticisi anlamındaki *başı* sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları” (TDK 2012: 20), “*ev* kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler” bitişik yazılır kuralları sonekleşen bazı sözcüklerin habercisidir: *ayak-üstü, şuur-altı, gerçek-üstü, akşam-üstü; aşçı-başı, bin-başı, yüz-başı; bakım-evi, doğum-evi, gözlem-evi* (söz konusu süreçlerin ayrıntıları için bk. Yüceol Özezen 2014: 752). Bu arada, “Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki *başı* sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları bitişik yazılır” (TDK 2012: 20) kuralında geçen “isim tamlamaları” oldukça kafa karıştırıcıdır. Bu yönergeye göre, bileşik olup olmadığına bakmadan *başı* sözüyle oluşturulan belirtisiz ad öbeklerini bitişik yazmak gerektiği anlaşılmaktadır. Yönergelerde “sıfat tamlamaları”, “belirtisiz isim tamlamaları” gibi öbeklerin adı verilirken bileşikleşmiş olanlarından söz edildiği vurgulanmalıdır.

2.3.1.5. YK’de “Kanunda Bitişik Geçen ve Bitişik Olarak Tescil ettirilmiş Olan Kuruluş Adları Bitişik yazılır” Kuralı

YK’de “Kanunda bitişik geçen ve bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır” ibaresi yer almaktadır (TDK 2012: 21). Bu ibare, YK’de belirtilen yazım kurallarıyla kanunlarda belirtilen yazımın çelişmesi durumuna karşı bir gerekçelendirme olarak yazılmışa benzemektedir. Kanunları hazırlayanların dilci olmaması veya kanunlar hazırlanırken TDK’den görüş alınmaması söz konusu karışıklığı ortaya çıkarmaktadır. Sözgelimi, *Yükseköğretim Kurulu* biçimindeki kuruluş adında *yüksek + öğretim* sözcüklerinin kanun metni gereği bitişik yazılması YK’de yer alan *temel öğretim, açık öğretim, etkin öğretim* yazımlarıyla çelişmektedir. Korkmaz (1994), *yüksek + öğretim* gibi YK’de bitişik yazılan *ilk + öğretim, orta + öğretim* gibi bileşiklerin ayrı yazılması gerektiğini belirtmektedir. Görüldüğü üzere “öğretim” veya “öğrenim” örnekleri üzerinden oluşan farklı yazımların artık dil düzleminde açıklanabilir bir yönü kalmamıştır. Üstelik bu kural, YK’de hâlihazırda var olan kural enflasyonunu gereksiz yere genişletmiştir.

2.3.1.6. YK'de Hem Ayrı Hem de Bitişik Yazılabilen Bileşik Sözcükler

Yazım Kılavuzu (TDK 2012: 19), ünlülu ulaç ekleriyle *bil-*, *ver-*, *kal-*, *dur-*, *gel-* ve *yaz-* eylemleriyle oluşturulan *kurallı bileşik eylemlerin* (“tasvirî fiiller”) bitişik yazılması gerektiğini söylemektedir. (3a2)’de görüldüğü üzere *{-(y)Abil-}* biçimbirimiyle oluşturulan bileşik eylemlerin arasında *{DA}* bağlacı girebilmektedir. (3a4), bu esnekliğin *{mI}* biçimbirimi söz konusu olduğunda gerçekleşmediğini göstermektedir.

- (3) a. Kurallı Bileşik Eylem (eylem + eylem)
- a1. Bu ekran istenirse bir televizyon olarak *kullanılabilir* de.
- a2. Bu ekran istenirse bir televizyon olarak *kullanıla* da *bilir*.
- a3. Bu ekran istenirse bir televizyon olarak *kullanılabilir* mi?
- a4. *Bu ekran istenirse bir televizyon olarak *kullanıla* mı *bilir*.
- b. ad + eylem
- b1. O gazeteciyi *darbetmişsin*.
- b2. O gazeteciyi *darp* da *etmişsin*.
- c1. O gazeteciyi *darbettin* mi?
- c2. O gazeteciyi *darp* mı *ettin*?
- ç1. O gazeteciyi *darp* da *ettin* mi?
- ç2. O gazeteciyi *darp* da mı *ettin*?

Kerimoğlu’nun belirttiği gibi YK’yi (TDK 2012) (3a2)’deki kullanım için herhangi bir açıklama içermemekte, bu da TDK’nın bu tür kullanımları yanlış olarak değerlendirdiği düşüncesini akla getirmektedir. TDK bu kullanımlara karşı değilse YK’de bir öneri sunması veya tercih belirtmesi gerekmektedir (Kerimoğlu 2016: 158). Bundan dolayı bu tür kullanımlar için YK’de bir açıklama bulunmalı ve bunların *biçimsel* (stylistics) olduğu, bundan dolayı da doğru sayılması gerektiği belirtilmelidir. *Ad + eylem* bileşiklerinde, bileşiğin arasına *{DA}* bağlacı gireceği gibi (bk. (3ab2)) *{mI}* soru biçimbirimi de girebilmektedir (bk. (3c2)). *Ad + eylem* bileşiklerinin arasına (3ç2)’de görüldüğü gibi hem *{DA}* hem de *{mI}* biçimbirimlerinin aynı anda girebilmesi, bu tür bileşiklerin şartıtcı esnekliği konusunda ayrıca araştırma yapılması gerektiğini göstermektedir.

Kurallı bileşik eylemlere ait yazımın YK’de “Birleşik Kelimelerin Yazılışı” başlığı altında verilmesi bu tür eylemlerin bileşik sözcük olarak kabul edildiği anlamına gelmektedir. *{-(y)Abil-}* biçimbirimi hemen hemen her eyleme gelebilmektedir. Gerçekten de *{-(y)Abil-}* biçimbirimi alan her eyleme sözlükte yer verilmiştir. Bu durumda olumsuzluk eki alan eylemlerin neden sözlükte yer alamadığının da açıklanması gerekirdi. Gerçekte kip aktaran *{-(y)Abil-}* ekinin *{-mIş}* veya *{-mAll}* ekinden bir farkı bulunmamakta, her eyleme gelebilmesinden de anlaşıldığı üzere bir çekim eki gibi davranmaktadır. Gerçekte *kurallı bileşik eylemlerin* (“tasvirî fiiller”) hemen hemen hepsi kip, görünüş gibi çekim eklerinin aktardığı dilbilgisel kategorileri aktarmaktadır. Dolayısıyla, bu tür yapılarda sözlükselleşmenin olduğunu söylemek bazı kalıplaşmış olanları dışında pek olası görünmemektedir (eylem öbekleriyle ilgili benzer bir tartışma için bk. Zeynalov 1986).

{-(y)Abil-} biçimbirimi alan her eyleme sözlükte madde başı olarak yer verilmesi gibi, çekim eki nitelikleri türetim eki olma niteliklerinden daha fazla olan çatı eklerinin, eklendiği eylemle birlikte sözlükte yer alması da benzer bir yanlışlık içermektedir. Aynı

yanlışlıktan devam edersek, bir çekim eki olduğu hâlde (bk. Sebzecioğlu 2016: 225) ekseriyetle türetim eki olarak kabul edilen olumsuzluk ekinin de eylemlere eklenik biçimde YK dizininde ve madde başı olarak sözlükte yer alması gerekirdi.

Benzer biçimde *simsiyah* (< si-/m/ + siyah < si + siyah < *siyah* + siyah) sözcüğünde olduğu gibi /p/, /r/, /s/, /m/ sesleriyle oluşturulan yineleme (“ikileme”) yapılarının YK’de yer alması bileşik kabul edilmeleriyle ilişkili olsa gerek. *Simsiyah*, *apaçık*, *masmavi* gibi yinelemelerin sınırlı sayıda sıfatla kullanımı, onların bileşik olduğuna ilişkin bir kanıt olsa da hemen hemen bütün sıfatların bu tür pekiştirme yapısına eğilimli olması (*epeski*, *hızlı* vb.) bu tür yapıların bileşikliğinin tartışmasız olmadığını göstermektedir.

2.3.1.7. YK’de Ses Türemesi veya Düşmesine Uğrayan Bileşik Eylemlerin Bitişik Yazılması Kuralı

YK’de ses düşmesi ya da türemesine uğrayan *ad* + *yardımcı* eylem biçimindeki eylem öbeklerinin bitişik yazılmasında (*emir* + *etmek* > *emretmek*, *af* + *etmek* > *affetmek*) yalnızca ses olaylarının ölçü alınması yine gerekçelendirilmemiş bir kural olarak karşımıza çıkmaktadır. Ses düşmesi ve türemesinin bileşiklerin bitişik ya da ayrı yazılması noktasında neden belirleyici olduğu hususunun kanıtlamalarla açıklanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, *cem* + *etmek* bileşiğinin bitişik yazılması (*cem* + *etmek* > *cemetmek*), Türkçenin ses dizgesi içerisinde açıklanamaz olduğu için kafa karıştırıcıdır. Benzer biçimde *darbetmek*, *menolunmak*, *dercetmek* örneklerinde ses türemesi ya da düşmesi belirsiz kalmış, sonuç olarak bu sözcüklerin neden bitişik yazıldığı Türkçenin ses dizgesi içerisinde anlaşılamamıştır.

2.3.2. Dilbilgisel Kodlamalar Bileşik Sözcüklerin Belirlenmesinde Ölçüt Olabilir mi?

Bileşik sözcük tanımlarında yer alan “yeni bir kavramı karşılar” ibaresi ayırt edici bir nitelik taşımaz. Bunun en önemli nedeni her öbeğin aslında diğer kavramlardan farklı yeni bir kavram alanı oluşturmasıdır. Sözelimi, “duvar kiri” Türkçe Sözlük’te veya *zihinsel sözlükçede* (mental lexicon) yer almasa da kullanıldığı andan itibaren yeni bir kavrama gönderimde bulunmaktadır. Bileşik sözcük olarak kabul edilmesi için kullanımının sıklaşarak kalıplaşması gerekir. Sık kullanımı nasıl ölçeceğiz? Bunun için sözcüklerin kullanım sıklığını sözlü ve yazılı dilden ölçen ve her gün yeni üretilen metinleri bünyesine katarak güncellenen bir veritabanına sahip olmamız gerekir. Soruları artırabiliriz ama bütün soruları temel şu soru altında toplayabiliriz: *Bileşik sözcüklerin bir kavrama gönderimde bulunmasıyla öbeklerin bulunması arasında zihinde gerçekleşen algısal fark nedir?* Anlambilim düzleminde yer alan bu ve benzeri soruların önemsiz olduğu veya herhangi bir yanıtının bulunmadığı düşünülemez. Buna karşın anlambilim düzlemindeki soruları daha az tartışmalı hâle getirecek olan dilbilgisel dayanaklara gereksinim bulunmaktadır. Dilbilgisel süreçlerle açıklanabilen anlambilimsel gerekçelerin daha az tartışmalı olacağını bekleyebiliriz.

Bu bölümde, çoğu zaman bileşikleri öbeklerden ayırmaya yarayan dilbilgisel ölçütlerin, bitişik ve ayrı yazıma ilişkin bilgi sunup sunamayacağı üzerinde

durulacaktır. Bileşikliğe ilişkin ipucu veren dilbilgisel görünüm kalıplaşma sürecinin öbekten bileşikliğe uzanan evresini yansıtmaktadır. Bitişik ve ayrı yazım noktasında karar verebilmemizi sağlayacak olan ne ölçüde veya hangi oranda kalıplaşmanın gerçekleştiğidir. Yani, bitişik yazmaya karar vereceğimiz kalıplaşma oranını belirlemek zorundayız. Bunun için de sözlü ve yazılı dilden güncel metinlerle beslenen kapsamlı bir derleme ve o derlemede yer alan verileri kuramsal tabanlı yaklaşımlarla çözümleyebilen bir programa ihtiyaç bulunmaktadır. Öte yandan, bütün bunları yapabilesek bile öbeği bileşikten ayıracak kusursuz ölçütlere sahip değiliz. Uzun'un (1990) da altını çizdiği gibi öbek ve bileşik ayrımı için kullanılan ölçütler ayırma işlemini her zaman kusursuz olarak yerine getirememektedir. Ancak, bu gerçek, öbeği bileşikten ayırma, bileşigi bitişik ya da ayrı yazma noktasında onlarsız yapabileceğimiz anlamına gelmemektedir.

Burada dilbilgisel ölçütler üç düzlemde ele alınacaktır: *sesbilimsel ölçütler*, *biçimbilimsel ölçütler* ve *sözdizimsel ölçütler*.

2.3.2.1. Sesbilimsel Ölçütler

2.3.2.1.1. Ad Öbeklerinde Adıl n'sinin Kullanımı

Belirtili ya da belirtisiz ad öbeklerinde adıl n'sinin kullanımı, bir araya gelen sözcük grubunun bileşik mi yoksa geçici bir öbek mi olduğu noktasında bir fikir verebileceği gibi bileşik olanların ne zaman bitişik yazılacağı noktasında da bir ölçüt sunabilir (bk. Sinanoğlu 1958: 10).

- (4) a1. Deniz altı-n-ı tarayabilen bir cihaz geliştirildi.
 a2. Dergideki resimde yeni nesil *denizaltı-n-ı gördün mü?
 a3. Dergideki resimde yeni nesil denizaltı-y-ı gördün mü?
 b1. Tanırsın o malın *gözü-y-ü.
 b2. Tanırsın o malın gözü-n-ü.

İyelik + durum eki eklendiğinde araya adıl n'si alan öbekler bileşik bile olsalar henüz zihinde tek bir sözcük olarak işlenmediği için ayrı yazılmaya eğilimlidirler. Adıl n'si almayanların ise tek bir sözcük gibi işlenip bitişik yazılması gerektiği savlanabilir. Bu bağlamda *adıl n'si* kullanımının kalıplaşma derecesini gösteren bir ölçüt olduğu söylenebilir. Sözelimi, YK'de bitişik yazılan *buzdolabı* sözcüğünün adıl n'si alabilmesi (*buzdolab-ı-n-ı*, *buzdolabı-y-ı), buna karşın ayakkabı bileşiminin adıl n'si almaması (*ayakkab-ı-n-ı, *ayakkabı-y-ı*) buzdolabının ayakkabıya göre daha az kalıplaştığını, daha yakın bir zamanda ortaya çıkan bir bileşik olduğunu gösterebilir. Ancak, adıl n'sinin kullanılıp kullanılmaması tek başına belirleyici olabilen bir ölçüt olabilseydi *buzdolabı* bileşiminin *buz dolabı* biçiminde ayrı yazılması gerektiğini rahatlıkla söyleyebilirdik.

2.3.2.1.2. Vurgu

Bileşigi vurgu bakımından öbeklerden ayıran temel şeylerden birinin, vurgunun bağlamdaki *yeni bilgiye* (new information) göre konumunun değişmemesi, yani bileşikteki vurgunun sabit kalması olduğu söylenebilir. Sözelimi, *başı + boZUK* bir bileşik sözcükken *baŞI bozuk* (← “Onun başı bozuk”) öbeği yüklemli bir tümce niteliği taşır (1978: 266).

Bileşiklerde vurgunun son seslemede yer alması o bileşiğin bitişik yazılması hususunda belirleyici olabilir (bk. Sinanoğlu 1958: 10). Vurgunun ikinci sözcüğün son sesleminde yer almasına bakılarak bileşiğin bitişik yazılması bir ölçüt olarak belirlenebilir: boş+boĞAZ > boşboğaz, yurt + seVER > yurtsever, açık + GÖZ (bu örnek için ayrıca bk. §2.3.3.2.2. *{+II}* Sıfat Yapım eki Düşmüş ya da Düşürülmüş Bileşikler), bay + KUŞ, kaba + kuLAK, kara + baTAK, başı + BOŞ, ağaç + kaKAN, can + kurtarAN, tank + saVAR, imam + bayıDI, gece + konDU, alış + veRİŞ, biçer + döVER. Her ne kadar tartışmayı bitirmese de vurgu ölçütüyle YK'de öbek yapısını koruyan *ana + baba, er + geç* bileşiklerinin ayrı yazımı gerekçelendirilmiş olacaktır. Buna karşın YK'de bileşiklerin bitişik veya ayrı yazılması için ortaya konan kurallarda *bürünler* (prosody) herhangi bir belirleyicilik taşımamaktadır.

Demircan, bütün kişi adlarında vurgunun son seslemede yer almasını öbek olmaktan bir tür kaçış olarak değerlendirmektedir (1978: 275). O hâlde Demircan'a göre vurgunun bir tür bileşikleştirme işlemi gibi düşünüldüğünü varsayabiliriz. Vurgunun bileşikleştirme işlemi doğrusu da kapsayıcı değildir. Uzun (1990: 7), öbeklerin her bileşik vurgusuyla kodlandığında bileşik sözcüğe dönüşmediğini belirterek vurgunun kapsayıcı olmadığına ilişkin bir kanıt göstermiş olmaktadır. Bütün bunlardan dolayı, vurgu öbekte bileşiği ayıramadığı gibi, bitişik yazım konusunda tek başına ölçü olamaz. Öbek vurgusunu koruyan ama bitişik yazılması hususunda uzlaşmaya varılmış görünen bileşikler de bu çıkarımı kanıtlamaktadır: *aNIT + kaBİR*.

2.3.2.1.3. Ünlü ve Ünsüzlerle İlgili Ses Süreçleri

Ses süreçleri hâlihazırda YK'de yer alan açık ölçütlerden biridir. Ses düşmesi, türemesi gibi ses olaylarında sözcüklerin bitişik yazılması gerekmektedir (TDK 2012: 18): *kayın + ana > kaynana, sabır + et- > sabret-, his + et- > hisset- vb.* Söz konusu kural YK'de en açık ve sorunsuz bir kural olarak yer alsada tartışmasız kabul edilmemelidir. Özellikle anlambilimsel düzlemde kullanılan ölçütler bir sözcüğün ayrı yazılması gerektiğini söylüyorsa ses düşme ya da türemesinin uygulanıp uygulanmayacağı tartışılabilir. Öte yandan, ses düşmesi veya türemesi bileşiğin bitişik yazımı açısından bir ölçütte eklerin düşürülerek oluşturulduğu bileşiklerin de bitişik yazılması gerektiği tartışmaya açılmalıdır (bk. §2.3.2.2.1. İyelik Eki Silinmiş veya Silinebilen Ad Öbekleri; §2.3.2.2.2. *{+II}* Sıfat Yapım eki Düşmüş ya da Düşürülmüş Bileşikler). Her şeye rağmen ses düşme ya da türemeleri *kahvaltı* bileşiğinde olduğu gibi genellikle artzamanlı bir kalıplaşma (sözcükleri arasında anlamsal bir ilişki bulunan *içmerkezli* [endocentric] bileşikden dışmerkezli bileşikliğe veya şeffaflıktan geçirimsizliğe) sürecinin sonucu olduğundan kalıplaşma derecesinin yüksekliğini göstermektedir (bileşiklerde *içmerkezli > yarımerkezli > dışmerkezli* biçimindeki kalıplaşma dereceleri için bk. Sarı (2016)).

2.3.2.2. Biçimbilimsel Ölçütler

Türkçede yalnızca bileşik oluşturmaya yarayan türetim ekleri bulunmamaktadır. Çekim ekleri ise *ayakkabı* sözcüğünde olduğu gibi kalıplaşarak bileşikte yer alabilirler. Bu başlık altında bileşiklerin biçimbilimsel özelliklerinden söz ederek bir öbeğin ne

zaman bileşik olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği veya bileşik olduğu açık olan bir öbeğin ne zaman bitişik yazılıp yazılmayacağı konusunda bazı belirlemelerde bulunulacaktır.

2.3.2.2.1. İyelik Eki Silinmiş veya Silinebilen Ad Öbekleri

Özellikle belirtisiz ad öbekleri yapısında oluşan bileşiklerde iyelik ekinin kullanılmaması veya seçimlik bir hâle gelmesi sözcüğün bitişik yazılması gerektiği hususunda bir ölçüt olabilir. Sinanoğlu (1958: 11), *hastane*, *eczane* gibi sözcüklerin gerçekte birer belirtisiz ad öbeği olduğu hâlde iyelik ekinin kullanılmadığını belirtmektedir. Ancak, tartışmasız kanıtlar için bu tür sözcüklere ait tarihsel değişimlerin metinlerle takip edilmesi gerekmektedir.

İyelik ekinin zayıflaması aynı zamanda öbeklikten bileşikliğe giden sürecin derinleştiğine işarettir. Kullanımda *dil + bilim-i* > *dil bilimi*, *dilbilim*; *söz + dizim-i* > *söz dizimi*, *sözdizim* örneklerinde görüldüğü gibi iyeliksiz *dilbilim*, *sözdizim* kullanımları kalıplaşmanın yüksek bir oranı olarak görülebilir. Her ne kadar YK'de benzer kullanımlara yer verilirse de terim olması itibarıyla seçimlik yazımlar olarak bazı örnekler yer alabilir. Hamza Zülfiyar'ın (1991: 76), “Dil hepimizindir. Aydını, eğiticisi, yazarı ve bilim adamıyla ortak çalışılmadıkça başarılı olamayız” yaklaşımı özellikle terim olma niteliği yüksek sözcüklerde göz önünde bulundurularak ortak çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda TDK'nin *Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü*, *Hemşirelik Sözlüğü*, *İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü* gibi terim sözlükleri önemli adımlardan biridir. Nitekim TDK'nin terim sözlüklerinde *dilbilim*, *sözdizim* gibi yazımlara yer verilmiştir.

YK'de ses düşmesi ya da türemesine uğrayan *ad + yardımcı* eylem biçimindeki eylem öbeklerinin bitişik yazılmasında (*emir + etmek* > *emretmek*, *af + etmek* > *affetmek*) yalnızca ses olaylarının ölçü alınmasından yola çıkılarak iyelik eki silinmiş bileşiklerin de bitişik yazılması gerektiği kuralına ulaşılabilir. Böylece, birçok bileşiğin yazımı tek bir kuralla ve daha açık bir biçimde ifade edilmiş olur. Tekin (1990), iyelik eki düşmüş bileşiklerin bitişik yazılması taraftarıdır: *şiş + kebab*, *bilim + kurgu*, *süt + beyaz*, *kan + kırmızı*, *süt + kardeş* (*süt + nine* YK'de *süt kardeş* yazımıyla çelişkili olarak bitişik yazılmıştır), *dil + bilim* (Tekin 1990: 4). Günümüzde “kebab” ile kurulan bileşiklerde “kebab” sözcüğünün düştüğü de görülmektedir: *Adana + kebab* > *Adana*, *Urfa + kebab* > *Urfa*, *şiş + kebab* > *şiş vb.*

2.3.2.2.2. {+II} Sıfat Yapım eki Düşmüş ya da Düşürülmüş Bileşikler

YK'de ses düşmesi ya da türemesine uğrayan *ad + yardımcı* eylem biçimindeki eylem öbeklerinin bitişik yazılmasında (*emir + etmek* > *emretmek*, *af + etmek* > *affetmek*) yalnızca ses olaylarının ölçü alınmasından yola çıkılarak {+II} sıfat yapım eki düşmüş (“silinmiş”) ya da düşürülmüş bileşiklerin (*açık + göz-ti* > *açıkgöz*) de iyelik eki düşmüş ad öbekleri gibi bitişik yazılması gerektiği kuralına ulaşılabilir. Böylece, birçok bileşiğin yazımı tek bir kuralla ve daha açık bir biçimde ifade edilmiş olur. Tekin (1990), {+II} sıfat yapım eki düşmüş ya da düşürülmüş bileşiklerin bitişik yazılması taraftarıdır: *açık + göz*, *ak + sakal*, *kepçe + kulak*, *pala + bıyık* (Tekin

1990: 5). YK'de (TDK 2012), *kepçe + kulak, pala + bıyık* bileşikleri ikinci sözcüklerin gerçek anlamını koruduğu kuralına dayanılarak ayrı yazılmış olmalıdır. Ancak, daha önce de söz edildiği gibi (bk. §2.3.1.1. YK'de “Bileşiklerin İkinci Sözcüğü Anlam Değişimine Uğradığında Bitişik Yazılır” Kuralı), ilk sözcüğün anlamını yitirdiği durumlarda bileşiklerin neden bitişik yazılmadığı açık bir yönergeyle belirtilmemiştir.

2.3.2.2.3. Bileşikteki İyelik Ekinden Önce $\{+LAR\}$ Çoğul Ekinin Gelebilmesi

Kalıplaşmanın derecesini gösterebilmesi açısından ad öbeğinde baş olan sözcüğün aldığı iyelik ekinden önce $\{+LAR\}$ çoğul eki gelebiliyorsa kalıplaşmanın gelemeyenlere oranla daha düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

- (5) a1. *Ayakkap-lar-ı vitrinde sergileniyor.
a2. Ayakkab-ı-lar vitrinde sergileniyor.
b1. *Buzdolap-ı-lar mağazada sergileniyor.
b2. Buzdolap-lar-ı mağazada sergileniyor.

(5b1)'in yanlış olması, aynı zamanda kalıplaşma derecesi düşük bileşiğin de yüksek kalıplaşma derecesine ilişkin görünümüne direndiğini göstermektedir. Elbette kalıplaşmanın derecesini ölçmek ancak kapsamlı bir derlem ve o derlemden sayısal veriler çekebiilen bir programla olabilir. Dolayısıyla, burada söylenen kalıplaşma derecesine ilişkin oran ancak yazılı ve sözlü dili kapsayan ve sürekli güncellenen bir derleme söz konusu olabilir.

2.3.2.2.4. Bileşik Sözcüklerin Arasına Çekimsel Biçimbirimlerin Girememesi

Uzun (1990), *aslan + ağzı* > *aslan-ın ağzı örneğinde görüldüğü üzere bileşiklerin arasına çekimsel biçimbirimlerin girmemesinin bir tür kalıplaşma ölçütü olarak değerlendirilmesine rağmen karşıt örneklerin bulunduğunu belirtmektedir: *göz-ü açık, süt-ü bozuk, iç-e dönük, sahan-da yumurta* vb. (1990: 13). Buna karşın, Uzun'un (1990) verdiği örneklerden bazılarının iki öbeğin eksiltilmesi sonucu oluştuğu düşünülürse gerçekte öbeğin arasında çekimsel biçimbirimler girmediği düşünülebilir: *[[o-nun + göz-ü] [göz-ü açık kişi]]* > *göz-ü açık*. Öte yandan *sahan-da yumurta, söz-de kızlar* gibi bileşiklerde çekimsel biçimbirimlerin öbekte kalıplaşarak türetimsel biçimbirimlere dönüştüğünü de göz önünde bulundurmamız gerekir. Bu durumda bileşiğin arasına giren çekim eki değil türetim ekidir. Bu tür örnekler durum eklerinin çekimden türetime giden bir işlev değişikliği veya çeşitlenmesi içerisinde olduğunu gösteriyor olabilir.

2.3.2.3. Sözdizimsel Ölçütler

2.3.2.3.1. Bileşikteki Sözcüklerin Yer Değiştirebilmesi

Bileşiğin bitişik ve ayrı yazılması bileşiğin kalıplaşmasıyla ilgili olduğuna göre bileşiği oluşturan sözcüklerin öbek içerisinde taşınabilme özgürlüğü kalıplaşmanın derecesini gösterebilir. Kalıplaşma derecesi yüksek bileşikler bu ölçüte göre bitişik yazılabilir.

- (6) a1. *kutup yıldızı*
 a2. Onun *yıldız-ı kutup*, çiçeği menekşe, en sevdiği yazar ise Ömer Seyfettin'di.
 b1. *mirasyedi*
 b2. *Keşke *yedi miras* olsaydık da her gün miskinlik yapsaydık.
 c. *başörtüsü*
 c1. *Köydeki yaşlı kadınlar beyaz bir *örtü-sü baş* örtmüşlerdi.

(6a2)'de bir biçimde *kutup yıldızı* bileşiğinde yer alan sözcükler yer değiştirebilmekte, buna karşın *kutup yıldızı* gönderimi korunabilmektedir. Bu durum sözcükleri öbek içerisinde taşınamayan *mirasyedi* bileşiği için geçerli değildir.

2.3.2.3.2. Bileşiğin Kişi, Kip, Zaman ve Görünüş Gibi Yükleme Özgü Kategorilerden Sıyrılmış Olma Durumu

Emir kipi, kesin geçmiş zaman, ortaç biçimbirimleriyle kurulan öbekler kişi, kip, zaman ve görünüş gibi kategorilerden sıyrıldıkça bileşik olma sürecine girerler: (O) gece kon-du > gece + kondu > gecekondu, vb.). Demircan, bu süreci “öznel bir öbek iken öznesiz olma” olarak tanımlamıştır (1978: 266). Bu tür bir süreç kalıplaşma olarak değerlendirilebilir. Eğer bu süreç bir biçimde azdan yüksek kalıplaşmaya doğru evreler içeriyorsa yüksek kalıplaşmada bu yapıdaki bileşiklerin bitişik yazılması gerektiğini söyleyebiliriz. Henüz böylesine evresel bir kalıplaşma ölçeği ve bu ölçeğe ilişkin veriler olmadığına göre genel resme bakarak emir kipi, kesin geçmiş zaman, ortaç biçimbirimini alarak kişi, kip, zaman ve görünüş gibi kategorilerden sıyrılmış öbeklerin bileşik olduğunu ve bitişik yazılması gerektiğini savlayabiliriz. Tümce niteliğinden sıyrılarak sözlükselleşen bir öbeğin büyük değişiminin bitişik yazımı gerektirmesi doğaldır. Üstelik bitişik yazılmayan bu tür bileşikler yazımda yanlış okumalara neden olabilir. Sözgelimi, *mirasyedi* bileşiği *miras yedi* biçiminde yazıldığında “O mirası yedi” gibi anlaşılabilir.

2.3.2.3.3. Tümce Yapısıyla Oluşan Bileşiklerdeki Sözdizimsel Kısıtlamalar

Sözdizimsel bileşiğin oluşumunda birçok dilde çeşitli kısıtlamalar görülebilmektedir (Fabb 1998: 68). Türkçenin *vatan + sever*, *miras + yedi* örneklerinde görüldüğü gibi *tümce* ve *tümce + tümce* yapısında yer alan bileşiklerine bakıldığında gelen ekler açısından bir kısıtlama içerdiği görülmektedir. Sözgelimi, tümce yapısında *{-(I)yor}* veya *{-mAll}* biçimbirimleriyle oluşturulan bileşiklere rastlanmaz.

Öte yandan, Fabb'ın belirttiği gibi, bileşiğe özgü oluşum kuralları öbek türeten dilbilgisel kurallar gibi üretici değildir (1998: 72). Sözgelimi, belirtisiz ad öbeği türeten *ad + ad + iyelik eki* kuralı ile kalıplaşmış veya doğaçlama binlerce öbek oluşturulabilirken *mirasyedi*, *kaptukaçtı* gibi bileşikler türeten *tümce + {-DI}* + *tümce{-DI}* yapısıyla çok fazla sözcük üretimi görülmez. Dolayısıyla, öbek ile bileşiği oluşturan kuralların üreticiliği noktasında da bir kısıtlama söz konusudur.

Bir diğer kısıtlama ise *mirasyedi*, *vatansever* sözcüklerinde olduğu gibi, tümce yapısıyla oluşturulan bileşiklerde herhangi bir öznenin bulunamamasıdır: *çocuk + miras + yedi* > *çocukmirasyedi.

3. Sonuç ve neriler

Sonuç olarak bu çalışmada bileşik sözcüklerin yazımı ile ilgili *Yazım Kılavuzu*'nda (TDK 2012) ve alanyazında bileşik sözcüklerin yazımı ile ilgili ortaya konan açıklama ve görüşlerden yola çıkılarak aşağıdaki çıkarımlara ulaşılmıştır. neri niteliğindeki çıkarımları iki başlık altında sıraladık. İlki, Genel neriler; ikincisi ise Bileşik sözcüklerin yazımı için çözüm nerileri.

Genel neriler

(i) Bileşik sözcüklerin yazımını “yazım geleneği”, “alışkanlıklar” dışında dil içi ölçütlerle belirleme işi TDK'nın 1985'ten sonraki yayınlarında benimsenmiştir (Korkmaz 1994: 184). Buna karşın, ortaya konan ölçütlerin denetlenebilir ve sınanabilir olması gerekmektedir. Örneğin, YK'de “anlam değişimi” kavramı bileşiklerin yazımında sorun yaratan bir lttir. YK'de ayrı yazılan *söz gelimi*, *söz gelişi* bileşiklerine ait ikinci sözcüklerin anlam değişimine uğramadığı dşnlmş olmalıdır. Gerçekten hiç anlam değişimine uğramamış mıdır? Uğramışsa hangi oranda ne kadar uğramış? Hangi değişim oranını ölçü alacağız ve sözcüklerdeki anlam yitimine ilişkin oranı nasıl lceğiz? Bütün bu sorular “anlam değişimi” ölçütünün her zaman için sağlıklı sonuçlar veremeyeceğini göstermektedir.

(ii) YK'de bazı kurallar için yer alan “gelenekleşmiş” olma veya “kalıplaşma” ltleri kullanım sıklıklarına göre belirlendiyse belirleme yönteminin, taranan metinlerin kılavuzun “Sunuş” bölümünde detaylarıyla açıklanması gerekir. Örneğin YK'de yer alan (2012: 22), “*semizotu*, *dereotu* gelenekselleşmiş olarak bitişik yazılır” ibaresinde sözcüklerin “gelenekselleşmiş” olarak bitişik yazıldığına tam olarak nasıl ve hangi süreçlerle karar verildi, sorusunun yanıtı kılavuzda bulunmamaktadır.

(iii) YK'de “anlam değişimi” ve “kalıplaşma” ölçütlerini güçlendirecek “dilbilgisel ölçütler” yer almalıdır. Sözgelimi, *ayakkabı*dan farklı olarak *buzdolabı* bileşiğinde adıl n'si kullanımının hâlâ bulunuyor olması *buzdolabı* sözcüğünün *ayakkabı* kadar kalıplaşmadığını göstermektedir.

(iv) YK'deki “sözcüklerden her ikisi veya ikincisi birleşme sırasında anlam değişimine uğradığında bitişik, uğramadığında ise ayrı yazılır” gibi Türkçenin dilbilgisi dizgesiyle açıklanabilecek bazı kuralların gereklerinin belirtilmesi, kılavuzdan yararlanımlar için akılda kalıcılığı ve bilişsel olarak anlaşılabilirliği kolaylaştıracaktır. Bu yöntem, yazım üzerine yapılan tartışmaları, dil dışı düzlemde daha bilimsel bir düzeye çekebilecektir. Öte yandan, bilimsel yöntemlerle kanıtları ve gerekleri ayrıntılı belirtilerek YK'ye eklenen kurallar YK'ye kişisel ve ideolojik müdahaleleri engelleyecektir. YK'ye müdahale edenler, yine dil içi bilimsel gerekler bulmak zorunda kalacaktır. “Ben yle düşünüyorum” mantığıyla eklenen kuralların önüne geçebilmenin yegne zm budur.

(v) YK'de rneklendirilip açıklama getirilmeyen kimi dilsel görünümler yanlış kabul edildiği çıkarımına yol açabildiği için bunların gerekli açıklamalarla kurala bağlanması gerekmektedir. Sözgelimi; *kullanılabilir* de ile *kullanıla da bilir*; *darbettin* mi ile *darp* mı *ettin* gibi dilde iki farklı kullanımı olan bileşiklerin yazımı ile ilgili YK'de açıklama yapmak gerekmektedir. Ayrıca, büyük oranda dil kullanıcılarının benimsediği bu tür esnek kullanımlar kesinlikle yanlış olarak değerlendirilmemelidir.

(vi) YK'de yer alan bazı ibarelerin değiştirilmesi veya belirginleştirilmesi gerekmektedir. Sözelimi, “sözcüklerden her ikisi veya ikincisi” ibaresine göre ikiden fazla sözcükten oluşan öbeklerin bileşik sözcük oluşturamayacağı çıkarımında bulunulabilir. Buna karşın, Uzun'un (1990) da belirttiği gibi öbek yapısını kullanan bileşiklerin genişlemesine ilişkin yapısal bir kısıtlama bulunmamaktadır: *hava + gaz-ı + sayac-ı + lastiğ-i + ...* biçiminde devam edebilir (s. 12). Kısıtlama dil kullanıcılarının bilişsel düzlemdeki algı kapasiteleriyle ilgili olmalı. Bundan dolayı olsa gerek üç sözcüklü bileşik iki sözcüklü bileşikten daha az görünmektedir.

Yine “sözcüklerden her ikisi veya ikincisi” ibaresi, üç sözcükten oluşan bileşiklerden ikisinin anlamı değişmiş birinin değişmemişse nasıl yazılacağına ilişkin bir fikir vermemektedir. Üç sözcükten oluşan bir bileşikte ikinci sözcük ortada yer alacağından “sözcüklerden her ikisi veya ikincisi” ibaresinden ortadaki sözcüğün mü yoksa en sağdaki sözcüğün mü ele alınacağı karmaşası da ortaya çıkabilecektir. Sözelimi *göz + altı + kremi* bileşiğinde ikinci sözcük hangisi sorusu kılavuz kullanıcılarının kafasını karıştırabilir. Gerçekte YK'de var olan kurallardan yola çıkarak *göz altı kremi* gibi üyeleri arasında hiyerarşik bir dizilim olan bileşiklerin neden ayrı yazıldığını anlamak mümkündür. Bunun için ikiden fazla üyeye sahip bileşikleri *ikili dallanma* ile çözümlenmek gerekmektedir. İlk önce *göz* ile *alt* sözcükleri bir bileşik oluşturur (*göz + altı*), ardından oluşan bu bileşik *krem* sözcüğüyle birleşir (*[göz + altı] + kremi*). “alt” sözcüğü *göz + altı* bileşiğinde, “krem” sözcüğü ise *[göz + altı] + krem* bileşiğinde anlam değişimine uğramadığı için *göz + altı + kremi* sözcüklerinin oluşturduğu bileşik sözcük ayrı yazılmıştır. Ne var ki böyle bir çıkarımı, her kılavuz kullanıcılarından beklemek kullanıcı dostu bir strateji olmayacaktır.

(vii) Bir yazım kılavuzunun belirttiği kurallar, dile yeni girecek olası sözcükleri de hesap etmelidir. Belirtilen kural var olan bileşiklerin yazımı ile ilgili herhangi bir sorun yaratmıyor olabilir; ancak dilin söz varlığına girebilecek yeni bileşikler kuralı zorlayan bir yapılanma içerebilir.

(viii) YK'de “Kanunda bitişik geçen ve bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır” kuralının ortadan kaldırılması, TDK ile diğer kurum ve kuruluşlar arasında bağlayıcı ilişkilerin kurulması gerekmektedir. Dil dışı nedenlere göre belirlenen bitişik veya ayrı yazımlar YK'de ortaya konan ölçütleri zayıflattığı gibi, öğretim ve öğrenim süreçlerinde bileşik yazımın anlaşılmasını zorlaştıran bir unsur olacaktır. Dil dışı nedenlerle ortaya konan ölçütleri dil içi nedenlere göre açıklayabilmek hem mantıksız hem de imkânsızdır.

(ix) YK'de Farsça tamlamaların kesme işareti olmadan bitişik yazılması (*ab-ı hayat > abıhayat* gibi) bizce doğru bir tercihtir. Bunun iki yararı bulunmaktadır. İlki Farsça tamlama kuralının gereksiz bir biçimde Türkçede yaşamasının önüne geçilmiş olur. İkincisi artık işlekliliğini yitirmiş tamlamaların sözlük ve yazım kılavuzunda bulunmasının önünde psikolojik bir engel niteliği taşır. Osmanlı Türkçesi metinlerinin transkripsiyonunda metni olabildiğince özgün biçimiyle yansıtmak esas olduğundan bu konunun dışında değerlendirilmelidir.

(x) Bir öbeğin bileşik olup olmadığı yanında bir bileşiğin bitişik yazılıp yazılmayacağı konusunda güçlü ipuçları veren vurgu gibi bürünsel görünümeler YK'de sunulan ölçütler içerisinde yer almalıdır.

(xi) Kalıplaşmanın bileşiklerin bitişik ya da ayrı yazılması noktasında önemli değiştirenlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bir bileşiğin sayısal verilerle hangi oranda kalıplaştığını anlayacak araçlara ihtiyacımız bulunmaktadır. Bunun için kalıplaşmanın derecesini ölçmek, yazılı ve sözlü dili kapsayan ve sürekli güncellenen kapsamlı bir derlem (“bütünce”), o derlemden sayısal veriler çekebilene bir program ve o programın temel dinamiklerini belirleyen kuramsal bir bakış gereklidir.

(xii) Güncel Türkçe Sözlük’te yer alan onlarca yinelemenin (“ikileme”) bileşik olduğu tartışmalıdır. *civciv*, *fırfır*, *hurgür* gibi bileşik olduğu kesin olanların dışında özellikle belirteç görevinde birçok yineleme bulunmaktadır ama bunların gerçekten sözlükselleşip sözlükselleşmedikleri aşağıda önereceğimiz denetleme ve belirleme araç ve ölçütleriyle yeniden değerlendirilmelidir.

(xiii) İşlevsel açıdan bileşiği oluşturan sözcüklerin tür veya küme gösteren *genelleyici* (generic) işlevi de bileşik sözcüklere ait özelliklerden biridir (bk. Fabb 1998: 66). Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda bu özellik üzerinde hemen hemen hiç durulmamıştır. Sözgelimi, *iş + adamı* bileşiğini herhangi bir zaman diliminde bir işi yapan kişi için kullanmayız. Tanık olduğumuz bir zaman diliminde pencereyi silen veya bir devlet kurumunda evrak işiyle uğraşan kişilere *iş adamı* demeyiz. Benzer bir biçimde, İngilizcede de *business + man* “iş adamı” bileşiği ticaret veya sanayiye yatırım yapan kişi anlamında kullanılmaktadır. Yine İngilizcede *garbage + man* bileşiği, herhangi bir anda çöp dökene değil çöp toplama işini meslek olarak yapan kişiye denir.

Bileşik sözcüklerin yazımı için çözüm önerisi

Bu bölümde, iki öneri sunulmuş olsa da ikinci öneri birincinin değiştirilmiş bir seçeneğini (“alternatif”) sunmaktadır.

Birinci öneri: Bir an için YK’de *Bileşik Sözcüklerin Yazılışı* başlığı altında bütün bileşiklerin yazımını açıklayan yalnızca tek bir yönerge olduğunu hayal edelim:

“Aynı sözcüklerle yapılmış bileşik sözcüklerden anlam kaybına en fazla uğrayan, yani dışmerkezli olan veya olma sürecinde daha çok ilerlemiş olanı bitişik; içmerkezli olma oranı en yüksek olanı ise ayrı yazılır: Buna göre, örneğin, ‘gizli ve yasa dışı’ anlamındaki yer + altı bileşiği bitişik (yeraltı), ‘yerin yüzeyi altındaki bölümü’ anlamındaki yer + altı ise ayrı yazılır (yer altı). Bu kuralın dışında kalan bütün bileşik sözcükler bitişik yazılır. Not: Bileşik sözcüklerin belirlenmesinde iki aşamalı bir değerlendirme süreci gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada Türk Dil Kurumunun sözlü ve yazılı dilden sürekli güncellenen ve şu an için on milyonluk bir sözcükten oluşan Türk Dil Kurumu Derlemi (TDKD) kullanılmış ve bütün derlemdeki oranı %30’dan yukarı olan öbeklerin bir listesi çıkarılmıştır; ikinci aşamada ise ortaya çıkan öbek listesi dilbilgisel ve anlambilimsel ölçütlere göre yeniden değerlendirilerek bileşik sözcüklerin listesine ulaşılmıştır (Yazım Kılavuzu’nda kullanılan anlambilimsel ve dilbilgisel ölçütlerin işlerliğine ilişkin geniş bir alanyazın ve tartışma için bk. Ek 1)”.

Yukarıdaki yönergenin parçası olan “Aynı sözcüklerle yapılmış bileşik sözcüklerden anlam kaybına en fazla uğrayan, yani dışmerkezli olan veya olma sürecinde daha çok ilerlemiş olanı bitişik; içmerkezli olma oranı en yüksek olanı

ise ayrı yazılır.” açıklaması yönergeyi daha da sadeleştirmek için atılarak “İstisnasız bütün bileşikler bitişik yazılır” kuralı tercih edilebilir. Yine de *dil bilgisi* yazımının “dil bilgisi”, *dilbilgisi* yazımının ise “gramer” ile ilişkili olduğunu ayırt etmek açısından bize bu ayrıma gerek bulunmaktadır. Bu bölüm olası tartışmaları önlemek için bir öneri niteliğindedir. Yönergedeki %30 oranına gelince öneri niteliğindeki yönerge anlaşılabilir diye saymaca olarak verilmiştir. Bileşiği ortaya çıkaracak derlem oranı Türk Dil Kurumunun desteğiyle yapılacak kuramsal tartışmalar ve öneriler sonrasında sağlıklı olarak belirlenebilir. Yukarıdaki yönergenin ilk ve en önemli yararı, kafa karıştırıcı onlarca kural yığına gerek kalmamasıdır. Kuramsal tabanlı ve ayrıntılı çözümler yapabilen *Türk Dil Kurumu Derlemi*’nin programı ve bu programın geniş bir veritabanından çıktığı sonuçları kişisel değerlendirmelerden uzak olacaktır. Derleme eleştiride bulunanların daha fazla sözcüklü ve daha çeşitli metin türü içeren bir derleme sahip olması gerekir ki zaten bu durumda tartışma kişisel olmaktan uzaklaşarak daha bilimsel ve denetlenebilir bir zemine taşınmış olacaktır. Ayrıca, YK’nin ekinde verilen “Anlambilimsel ve Dilbilgisel Ölçütlerin İşlerliğine İlişkin Geniş bir Alanyazın ve Tartışma” bölümü bileşiklerin belirlenmesini bilimsel düzeyde denetlemiş ve dolayısıyla gerekçelendirmiş olacaktır. Ortaya konan ölçütler beyindilbilimin laboratuvar ortamlarından elde edilen verilerle de desteklenmesi gerekmektedir (beyindilbilimsel bir yaklaşım için bk. Aygüneş 2017). Bütün bunların üzerine, YK’deki bileşikler kabul etmeyenlerin bu bölümde yer alan ölçüt tartışmaları ve gerekçelendirmeleri üzerinden bir yanıt vermesi gerekir ki bu da eleştirilerin en azından bilimsel düzlemde ilerlemesini sağlayacaktır. Özetle, kimse “Bana göre şu sözcük bileşik değil” tarzında kişisel eleştirilerde bulunamayacak, YK’nin değişmesi gerektiği durumlar yine bilimsel araştırma ve bulguların zorlaması ile olacaktır. Sözelimi; derlem, beyindilbilim ve kanıta dayalı ölçütler kullanıldığında şu an YK’de yer almayan *soğuk su*, *güzel kadın*, *Osmanlı erkeği* gibi öbeklerin birçok bileşik sözcükten belki de çok daha güçlü bir bileşik olduğu, bileşik olarak yer alanların ise hâlâ birer öbek olduğu anlaşılacaktır. Dolayısıyla, YK değişiklikleri hayalimiz olan *Türk Dil Kurumu Derlemi*’nin ve ölçütler üzerine kuramsal yaklaşımların öncülüğünde gerektiği zaman ve ölçüde sorunsuzca gerçekleştirilebilecektir. Zaten dil kullanıcılarının değişim eğilimini gösteren veriler üzerinden yapıldığı için yeni YK daha az tartışmalı ama daha hızla kabul edilebilir olacaktır. Dil dışı kişisel görüşler ve hatta hırslar, siyasi eğilimler yazımı etkileyemeyecek, böylece yazım birliği büyük ölçüde sağlanacaktır. En azından tartışmalar bilimsel zemine kaydırılmış olacaktır.

Söz konusu yönergeye gelebilecek olası bir eleştiri de “neden bütün bileşiklerin ayrı değil de bitişik yazıldığı” üzerine olacaktır. Bunun birkaç nedeni bulunmaktadır. Birincisi, bilimsel alandaki terimlerin birçoğunun bitişik yazıldığı gerçeğidir. Her ne kadar, Göğüş (1963), bizim önerimizden farklı olarak özel durumlar dışında bileşiklerin ayrı yazılması gerektiğini söylese de, terim oluşturmada görülen genel bitişirme eğilimini fark etmiş olmalı ki terimlerin de bileşiklerin yazımındaki genel kurallara uyması gerektiğinin altını çizmiştir (s. 263). Oysaki terim sözlükleriyle çatışmaya gerek yok. Eğer, bilimsel süzgeçten geçirilerek belirlenen bileşikler bitişik yazılırsa terim sözlükleriyle de bir eşgüdüllük sağlanacaktır. Aksi durumda terim sözlükleriyle yazım kılavuzu arasındaki uyumsuzluk ve çatışma devam edecektir. Bileşik sözcüklerin bitişik yazıldığı durumda bile terimlerde görülebilecek ayrı yazma

eğilimi, genel bir eğilim olmadığı ve terim olduğu için hoş görülebilecektir. Bileşik sözcüklerin bitişik yazıldığı bir yazım kılavuzuyla birlikte terim sözlüklerinin ayrı yazdığı sözcüklerin de hızla bitişik yazma eğilimine dönüşebileceğini bekleyebiliriz. İkinci gerekçe ise, *araba ile > arabayla, kel-ür men > gel-ir-im* örneklerinde görüldüğü gibi artzamanlı süreçlerin Türkçede genel bir bitişme eğilimi göstermesidir. Eğer genel olarak eklerin bağımsız sözcüklerden geldiği varsayımı doğruysa bileşikler bitişik yazmamız Türkçenin dizgesine uygun bir tercih olacaktır. Öyle olmasa bile eşzamanlı olarak genel eğilimin bitişirme olduğu birçok örnekte gözlenmektedir. Öte yandan Türkçenin ayırmaya eğilimli bir dil olduğu savı ise ispatlanması imkânsız bir uydurmadır. Değilse, bunu söyleyenlerin eşzamanlı ve artzamanlı örnekler üzerinden savlarını kanıtlaması gerekir. Türkçenin eşzamanlı ve artzamanlı bitişirmeye eğilimli bir dil olduğuna ilişkin onlarca örnek varken ayırmaya eğilimli olduğunu kanıtlamak adına bir iki tartışmalı örnek getirmek inandırıcı olmayacaktır.

Biçimce kaynaşıp değişikliğe uğramış ve özel ad olarak kullanılanlar dışında bütün bileşiklerin ayrı yazılması gerektiğini söyleyen Özkan (1996), tek tek her bileşiğin nasıl yazılacağını öğrenmek yerine, bütün bileşiklerin nasıl yazılacağını kurallaştırmanın daha akılcı ve bilimsel bir yol olduğunu söylemektedir. Bitişik yazmanın Türkçenin kurallarına daha uygun olduğu savımızı bir kenara koyarsak bizim önerimizin çıkış noktası, Özkan'ın (1996) belirttiği benzer bir güdülenmeye dayanmaktadır. Bizce de, özel bir iki durum dışında bütün bileşikler tek bir kurala bağlamak, hem yazım hem de öğretim açısından “bileşik yazım tartışması”ni bitirecek bir gücü içinde barındırmaktadır.

Göğüş (1963), bütün bileşiklerin bitişik yazılmasının birçok güçlükler ortaya çıkaracağını düşünmektedir. Bunlardan biri, sözcüklerin uzamasıyla okumanın güçleşmesi, diğeri ise hangi sözcüğün bileşik olduğunu belirlemedeki güçlüktür (1963: 261). Göğüş'ün (1963), çalışmasında bitişik yazdığı *şeytanarabası, gecekondu* gibi sözcüklerin okumayı güçleştirdiğini söyleyebilir miyiz? Doğru tespit edilen bileşik sözcükler zihinde ortak bir kavram olarak algılandığından yazıda da bir resim gibi algılanacaktır. Bu algılama, Özkan'ın (1996) bütün bileşiklerin bazı özel durumlar dışında ayrı yazılması gerektiği savını güçlendirmek için değindiği *dul + avrat + otu, kirlî + hanım + peyniri* gibi ikiden fazla sözcükten oluşan bileşikler için de geçerlidir. Yine de kesin bir yargı ortaya koymadan önce bu tür konularda beyindilbilimin verilerinden yararlanmak gerekir. Göğüş'ün ikinci olarak belirttiği “hangi sözcüğün bileşik olduğunu belirlemedeki güçlük” sorunu ise zaten bizim çözüm önerimizin temel çıkış noktasıdır.

İkinci öneri: Yine YK'de *Bileşik Sözcüklerin Yazılışı* başlığı altında bütün bileşiklerin yazımını açıklayan yalnızca tek bir yönerge olduğunu hayal edelim:

“İlk aşamada Türk Dil Kurumunun sözlü ve yazılı dilden sürekli güncellenen ve şu an için on milyonluk bir sözcükten oluşan Türk Dil Kurumu Derlemi (TDKD) kullanılmış ve bütün derlemdeki oranı %30'dan yukarı olan öbeklerin bir listesi çıkarılmıştır; ikinci aşamada ortaya çıkan öbek listesi dilbilgisel ve anlambilimsel ölçütlere göre yeniden değerlendirilerek bileşik sözcüklerin listesine ulaşılmıştır (Yazım Kılavuzu'nda kullanılan anlambilimsel ve dilbilgisel ölçütlerin işlerliğine ilişkin geniş bir alanyazın ve tartışma için bk. Ek 1). Üçüncü aşamada ise derlemdeki

sıklık oranı %50'den aşağı olan bileşik sözcükler ayrı, %50'den yüksek olanlar ise bitişik yazılır”.

Bu yönergenin temel dinamiği kalıplaşma sürecinin temel alınmasıdır. Özkan (1996) ve Sarı'da (2016) da belirtildiği üzere her bileşikteki kalıplaşma oranı birbirinden farklıdır. Bu yaklaşımla, Sarı'da (2016) sözü edilen öbeklerin içmerkezli dışmerkezliye (*içmerkezli > yarımerkezli > dışmerkezli*), yani şeffaftan daha geçirimsiz olana doğru ilerleyen bileşikleşme süreçleri de izlenebilecektir: *öbek sözcük > sözcüğümüsu > sözcük*. Ancak Sarı'nın (2016) çalışmasında, “öbek sözcük” ve “sözcüğümüsu” olarak adlandırılan bileşiklerin yazım kılavuzuna veya sözlüğe alınıp alınmayacağı noktasında herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Sarı'nın (2016) söz konusu süreçleri açıklayan örneklerinden yola çıkarak tahmini bir oranlama yaparsak *köprü altı* bileşiğinde sözcükler kendi anlamlarını korudukları, yani “şeffaf” oldukları için %50 oranının altında, bir araç olan denizaltı %50'nin üstünde olacaktır. Büyük olasılıkla *köprü altı* ve *denizaltı* sözcüklerine göre daha geçirimsiz (“dışmerkezli”) olan *kahvaltı* bileşiğinin oranı derlemde daha yüksek çıkacaktır.

Bileşiklerin yazımı üzerine bütün öneri veya çözümler bir yana, tartışmalarda sıkça rastlanılan “Yazıma ilişkin sorunların dilin dizgesini bozduğu” varsayımı zaten abartılı bir söylemdir. Yazım en nihayetinde kullanıcıların bir tercihi olduğu için dil dizgesiyle doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır. Zaten ileride öyle ya da böyle yapılmak zorunda olan *Türk Dil Kurumu Derlemi*'nin dil kullanıcılarının sözlü ve yazılı sevgilerini büyük ölçüde ortaya koyabileceğini varsayabiliriz.

Kaynakça

- AYGÜNEŞ, Mehmet (2017). Yazım Sorunlarına Nörodilbilimsel Yaklaşımlar Çözüm Sunabilir mi? *Türkçenin Yazım Sorunları Çalışma Toplantısı*, 19-20 Aralık 2017, İstanbul Üniversitesi.
- DEDE, Müşerref (1982). “A Semantic Analysis of Turkish Nominal Compounds”, *Journal of Human Sciences*, 1/1, Ankara, s. 87-102.
- DEMİRCAN, Ömer (1978). “Bileşik Sözcük ve Bileşik Sözcüklerde Vurgu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara: TDK, s. 263-275.
- GÖĞÜŞ, Beşir (1963). “Türkçe’de Bileşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara: TDK, s. 245-264.
- FABB, Nigel (1998). “Compounding”, *The Handbook of Morphology* (ed. Andrew Spencer; Arnold Zwicky), Oxford: Blackwell Publisher, s. 66-83.
- KERİMOĞLU, Caner (2016). *Dilbilgisi Yazımı ve Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- KIRKICI, Bilal (2009). “İmparator Çizelgesi vs. İmparatorlar Çizelgesi: On the (Non)-Use of Plural Non-Head Nouns in Turkish Nominal Compounding”, *Dilbilim Araştırmaları*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 35-53.
- KOÇ, R. (2007). “Türkçede Birleşik Kelimelerin Yazımı İle İlgili Tartışmalar ve Çözüm Önerileri”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt: 15, S., Kastamonu, s.693-706.
- KORKMAZ, Zeynep (1994). “Birleşik Kelimeler ve Yazılışları Üzerine”, *Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)*, C: 1994/I, S. 507, Ankara, s. 180-186.
- ÖZKAN, Mustafa (1996). “Yapılış, Yazılış ve Kullanışları Bakımından Birleşik Kelimeler”, *İlmi Araştırmalar* 2, s.95-110.

- SARI, İsa (2016). “Türkiye Türkçesindeki Birleşik Sözcüklerin Merkezlilik Odağında Sınıflandırılması”, *Dil Araştırmaları*, S. 18 (Bahar 2016), Ankara, s. 199-217.
- SEBZECİOĞLU, Turgay (2016). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- SİNANOĞLU, Samim (1958). “Dilbilgisi Konuları: Bileşik Kelimeler ve Yazılışları Üzerine Deneme”, *Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)*, C: VIII, S: 85, Ankara, s. 7-12.
- TDK=Türk Dil Kurumu (2017). *Sözlükler*, www.tdk.org.tr (erişim tarihi: 19.11.2017).
- TDK=Türk Dil Kurumu (2012). *Yazım Kılavuzu*, Ankara: TDK.
- TEKİN, Talat (1990). “Birleşiklerin Tanımı ve Yazılımları”, *IV. Dilbilim Sempozyumu Bildirileri (17-18 Mayıs 1990)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s.1-9.
- TEKİN, Talat (1958). “‘Yüzükoyun’ Bileşiminin Yapısı”, *Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)*, C: VII, S. 76, Ankara, s. 188-189.
- UZUN, N. Engin (1990). “Türkçe Dilbilgisinde ‘Tamlama’ ve ‘Bileşik’ Sorunu”, *IV. Dilbilim Sempozyumu Bildirileri (17-18 Mayıs 1990)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s. 11-23.
- ÜNAL, Fatma (2011). “Türkçenin İmla (Yazım) Sorunları”, *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, Sayı: 1, Ankara, s. 99-107.
- VARDAR, Berke (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara-İstanbul-İzmir: ABC Kitabevi.
- YASTI, Mehmet ve DİREKÇİ, Bekir (2010). “Yazım Kılavuzu’nda Tespit Edilen Tutarsızlıklar Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, Volume 5/ 1 Winter 2010, Ankara, s. 1420-1458.
- YÜCEOL ÖZEZEN, Muna (2014). “Türkiye Türkçesinde ‘Birleşik Sözcük’ Sorunu Yalnızca Bir Yazım (İmla) Sorunu mudur?”, *Discussions on Turkology: Questions and Developments of Modern Turkology Studies*. Varşova: Faculty of Oriental Studies, s. 745-758.
- ZEYNALOV, Ferhad R. (1986). “Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.: XXIV-XXV, İstanbul, s. 455-468.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1991). “İmlâmızın Geçirdiği Evrelerden Örnekler”, *Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)*, C: 1991/I, S. 470, Ankara, s. 65-76.